

Anaakım, Ortodoks ve Heterodoks İktisat Tanımları Üzerine Bir Değerlendirme¹

Eren KIRMIZIALTIN¹

¹Arş. Gör. Dr., Sinop Üniversitesi İİBF; ekirmizialtin@sinop.edu.tr; ORCID: 0009-0009-4165-7379

Öz: Anaakım, ortodoks ya da heterodoks iktisat terimleri, yalnızca iktisatta yöntem ya da iktisadi düşünce okulları hakkındaki akademik tartışmalarda değil, artık herhangi bir iktisat politikasının sunumu ve savunulmasında da sıklıkla kullanılmaya başlanmıştır. Ancak bu terimlerin kullanımında önemli karışıklıklar mevcuttur. Örneğin, "anaakım iktisat" terimini kullanan bir iktisatçının neoklasik veya ortodoks iktisadı kastetmek istediğiyle sıkça karşılaşılır. "Heterodoks iktisat" terimini kullanan bir iktisatçının hangi özellikleri heterodoks olarak tanımladığı konusunda net olmaması ve bu nedenle aslında ana akım iktisat içinde tanımlanabilecek bir yaklaşımı veya argümanı heterodoks iktisat olarak tanımlamasıyla da sıkça karşılaşılır. Bu yanlış anlamaları ortadan kaldırmak için, ilgili terimlerin dayandığı temel özelliklerin mümkün olduğunca açık bir şekilde tanımlanması gerekmektedir. Bu karışıklıkların üstesinden gelebilmek için bu makale ana akım, ortodoks ve heterodoks iktisat terimlerinin nasıl tanımlandığını ve bu tanımların önemini tartışacaktır. Ayrıca, anaakım ve ortodoks iktisat tanımlarında belirleyici bir role sahip olan neoklasik iktisadın tanımına da yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Anaakım İktisat, Ortodoks İktisat, Heterodoks İktisat, Neoklasik İktisat

Jel Kodları: B49, B50, B41

An Evaluation on the Definitions of Mainstream, Orthodox and Heterodox Economics

Atf: Kırmızıaltın E. (2024). Anaakım, Ortodoks ve Heterodoks İktisat Tanımları Üzerine Bir Değerlendirme, *Politik Ekonomik Kuram*, 8(2), 362-369.
<https://doi.org/10.30586/pek.1464793>

Geliş Tarihi: 04.04.2024
Kabul Tarihi: 17.05.2024

Telif Hakkı: © 2024. (CC BY)
(<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

Abstract: The terms mainstream, orthodox or heterodox economics are now frequently used not only in academic debates about methodology or schools of thought in economics, but also in the presentation and defense of any economic policy. However, there is significant misunderstanding in the use of these terms. For example, it is common for an economist who uses the term "mainstream economics" to mean neoclassical or orthodox economics. It is also common for an economist who uses the term "heterodox economics" to be unclear about which features he defines as heterodox, and therefore to define as heterodox economics an approach or argument that can actually be defined within mainstream economics. In order to eliminate these misunderstandings, it is necessary to define as clearly as possible the defining features on which the relevant terms are based. To overcome these misunderstandings, this article will discuss how the terms mainstream, orthodox and heterodox economics are defined and the importance of these definitions. It will also include a definition of neoclassical economics, which plays a decisive role in the definitions of mainstream and orthodox economics.

Keywords: Mainstream Economics, Orthodox Economics, Heterodox Economics, Neoclassical Economics

Jel Codes: B49, B50, B41

¹ Bu makale, 7-9 Mart 2024 tarihleri arasında düzenlenen FSCONGRESS 2024 kongresinde sunulan "Anaakım, Ortodoks ve Heterodoks İktisat Tanımları Üzerine Bir Değerlendirme" başlıklı çalışmanın gözden geçirilmiş ve genişletilmiş versiyonudur.

1. Giriş

İktisat ile ilgili olan bir tez ya da makalede, herhangi bir sunumda “anaakım iktisat” terimini kullanan bir iktisatçının aslında neoklasik ya da ortodoks iktisadı kastetmek istediği çok karşılaşılan bir durumdur. Tam tersi durumla da çok karşılaşılır; neoklasik ya da ortodoks iktisat terimini kullanan bir iktisatçı aslında anaakım iktisadı kastediyordur. Bu karışıklık, anaakım ve ortodoks iktisat terimlerini kullanan iktisatçıların bu terimlerin içerikleri hakkında eksik bilgiye sahip olmaları ya da içeriklerle hiç ilgilenmemelerinden kaynaklanır. Anaakım ve Ortodoks iktisat tanımların üzerine oturduğu belirleyici özellikler net bir biçimde tanımlanmadığı ve iktisatçılar bu tanımların kullanımında yeterli özeni göstermedikleri sürece bu karışıklık devam edecektir.

Bu durum, heterodoks iktisat için de geçerlidir. Heterodoks iktisadın belirleyici özellikleri nelerdir? Basitçe, ortodoks olmayan iktisadı heterodoks iktisat olarak tanımlayabilir miyiz? Eğer böyleyse ortodoks iktisat tanımının üzerine oturduğu belirleyici özelliklerin karşıtları heterodoks iktisadın belirleyici özellikleridir, bu nedenle ayrıca incelemeye gerek yoktur. Yoksa heterodoks iktisat ortodoks iktisat karşıtlığından daha fazlası mıdır? Ortodoks iktisat karşıtlığından bağımsız, kendine özgü özellikleri mi vardır? Bu sorular heterodoks iktisat kullanımında karışıklığa sebep olur. Çünkü bu sorular heterodoks iktisat’ın tanımının içeriğini ve sınırlarını belirler. Bu nedenle, anaakım ve ortodoks iktisat için olduğu gibi heterodoks iktisatta da tanımın üzerine oturduğu belirleyici özellikler net bir şekilde tanımlanmadığı sürece heterodoks iktisat ile neyin kastedildiği hususunda karışıklık devam edecektir.

Bu çalışmada, ilgili karışıklıkların üstesinden gelmek amacıyla anaakım, ortodoks ve heterodoks iktisat terimlerinin nasıl tanımlandıklarına ve bu tanımlamaların önemine değinilecektir. Bununla birlikte, anaakım ve ortodoks iktisat, bir şekilde neoklasik iktisat ile bağlantılıdır. Bu nedenle ilgili tanımlar yapılmadan önce neoklasik iktisadın kısa bir tanımını yapmak gerekir.

2. Neoklasik İktisat Tanımı

Neoklasik iktisat dendiğinde iktisatçıların aklına bazı temel argüman ve varsayımlar gelir. Ancak hangi iktisatçıların neoklasik olarak nitelenebileceği konusunda genel bir mutabakat yoktur. Colander’ın (2000, ss. 131-133) belirttiği gibi bütün marjinalistleri neoklasik olarak tanımlayan çalışmalar olduğu gibi Jevons ve Menger’in marjinalist okulunu Marshall, F.Y. Edgeworth, J.B. Clark’ın neoklasik okulundan ayıran ya da A. Cournot ve J. Dupuit ile neoklasik iktisadı başlatan çalışmalar da vardır. Ki tüm bu çalışmalarda, neoklasik kavramını ilk kullanan Veblen’in² referansından oldukça farklı referanslar dikkate alınır. Bu farklılıkları göz önünde bulundurursak, neoklasik iktisada dâhil olan iktisatçılardan ziyade neoklasik iktisadın temel varsayımları üzerinden bir tanım yapmak daha işlevsel olacaktır. Neoklasik iktisat üzerine yapılan çalışmalara bakıldığında, iki temel varsayım olduğu görülmektedir:

-metodolojik bireycilik (toplum, bireyler topluluğudur, bireylerin bir araya gelmesinden oluşur. Bu anlamda iktisat toplumu değil bireyi merkeze almalıdır).

-araçsal rasyonel eylemde bulunan ekonomik birim (bireyin amacını (hedefini) optimal biçimde gerçekleştirmesi [Stanovich, 2010, s. 1] olarak tanımlanabilir. Bu anlamda araçsal rasyonalite birey için fayda, firma için kâr maksimizasyonudur).

Neoklasik iktisadın bu iki temel varsayımı üzerine temellenen teorisi hem evrensel hem de tarih dışı olduğunu iddia etmektedir (Milonakis ve Fine, 2009, s. 46, 47, 69). Ortaya konulup savunulan teorik dünyada toplumsal bağlamı olmayan bireyler, dünyanın her yerinde ve her zaman aynı eylem rejimine sahiptir. O halde neoklasik iktisat, toplumsal olanın yerine soyutlanmış atomik bireyi dikkate alan, bireyin her zaman ve her koşulda kendi çıkarını maksimize etmeye çalıştığını varsayan bir iktisat okuludur. Bu iki varsayım

² Bkz. Veblen, T.B. (2017) “İktisat Biliminin Ön-Kabulleri III”, içinde *Seçilmiş Makaleler* (Der. Eren Kırmızıaltın) Türkçe Söyleyen: Hüsnü Bilir, ss.149-176, Heretik Yayın.

üzerine inşa edilen neoklasik okul hem anaakım hem de ortodoks iktisat üzerinde oldukça etkili olmuştur.

3. Anaakım İktisat Tanımı

Öncelikle şunu belirtmek gerekir: Anaakım iktisat neoklasik iktisada indirgenemez. Çünkü anaakım iktisadın içeriği farklı dönemlerde ve farklı bölgelerde değişmiştir. Amerika'da 1900'lü yılların başlarında kurumsal iktisat, neoklasik iktisattan daha etkindi; yani neoklasik, anaakım değildi (Colander, 2000, s. 131). Yanı sıra, özellikle D. Kahneman ve A. Tversky'nin çalışmaları ve R. Thaler'ın katkılarıyla popülerliği artan ve ilgili düşünürlere³ Alfred Nobel anısına verilen İsveç Bankası Ödülü'nü⁴ kazandıran ikinci kuşak davranışsal iktisat⁵ Amerika'da ve sonra bütün dünyada etkinliğini artırmış ve anaakım iktisadın önemli bir unsuru olmuştur. Ve anaakım iktisada nüfuzu her geçen gün artmaya devam etmektedir. Peki neoklasik iktisada indirgenemeyen anaakım iktisadı nasıl tanımlayabiliriz?

Colander, Holt ve Rosser (2004, s. 490) şöyle bir tanım yapar:

"[Anaakım iktisat] büyük ölçüde sosyolojik olarak tanımlanmış bir kategoridir. Anaakım, herhangi bir dönemde, önde gelen akademik kurum, kuruluş ve dergilerde, özellikle de önde gelen lisansüstü araştırma kurumlarında baskın olan bireylerin sahip olduğu fikirlerden oluşur. Anaakım iktisat, meslekteki seçkinlerin kabul edilebilir bulduğu fikirlerden oluşur. "Seçkin"den kastımız, en iyi üniversitelerdeki öncü iktisatçılardır. Anaakım iktisat, tarihsel olarak belirlenmiş bir okulu tanımlayan bir terim değil, mesleğin en iyi okulları ve kurumları tarafından entelektüel olarak mantıklı ve çalışmaya değer görülen inançları tanımlayan bir terimdir. Bu nedenle anaakım iktisat, mesleğin en son ortodoksisi tarafından karakterize edilenden daha geniş ve daha eklektik bir yaklaşımı temsil eder."

Bu tanıma göre anaakım iktisat, meslekteki seçkinlerin içini doldurduğu bir terimdir. Bu terimin içeriği, seçkin sınıfın kabul edilebilir bulduğu iktisadi düşüncelerin değişmesine göre değişir. Dolayısıyla statik değil meslekteki seçkinlerin müdahalesiyle değişen dinamik bir yapıya sahiptir. Dequech (2007, ss. 281-282), bu tanımlamaya itiraz edip, nüans farklılığının biraz ötesine gidecek bir tanım önerir:

"Colander, Holt ve Rosser ile karşılaştırıldığında, anaakım iktisadın biraz farklı bir sosyolojik tanımından yanayım. Anaakım iktisadın en prestijli üniversitelerde öğretilen, en prestijli dergilerde yayımlanan, en önemli araştırma kuruluşlarından fon alan ve en prestijli ödülleri kazanan iktisat olduğunu söylemeyi tercih ediyorum.

Anaakım iktisadın bu tanımı ile Colander, Holt ve Rosser'ın tanımı arasında bazı küçük ama belirgin farklılıklar vardır. Anaakım iktisadı prestij ve nüfuza dayalı sosyolojik bir kavram olarak kullanmak, seçkinlerin fikirlerine çok fazla odaklanmayı veya seçkinleri Colander, Holt ve Rosser kadar kısıtlayıcı bir şekilde tanımlamayı gerektirmez. Bu yazarların etkileyici bir tartışmada işaret ettikleri gibi, yeni fikirlerin seçkinler olarak adlandırdıkları kesim arasında yayılması, bu fikirlerin içerikleri değişime daha dirençli olan lisans ders kitaplarına girmesinden birkaç yıl, hatta birkaç on yıl önce gerçekleşecektir. Seçkinlerin önemli bir bölümünün fikirlerinin, en prestijli üniversitelerde bile lisans düzeyinde öğretilen fikirlerden oldukça farklı hale geldiği bir durumu hayal edelim. Eğer prestijli okullarda öğretilen fikirler henüz değişmediyse, anaakım iktisadın bir parçası olarak düşünülmelidir. Bu genel düşünce hem fikirlere hem de insanlara uygulanabileceğinden, bu fikirlerin destekçileri aynı zamanda anaakım iktisatçıların unsurları olacaktır."

İki tanımın ortak özelliği, anaakım iktisadı "sosyolojik" olarak tanımlamaktır. Sosyolojik tanım olarak sunulan argümanlara baktığımızda, çalışmalarda belirtilmemiş

³ Tversky, Kahneman ödülü almadan önce vefat etti.

⁴ İktisat dalında Nobel ödülü olarak bilinir.

⁵ Davranışsal İktisat düşünürleri göre sınıflandıran çalışmalar old (eski) – new (yeni) davranışsal iktisat ayrımı yapsa da, ilgili ayrımı Türkçeleştirirken birinci kuşak- ikinci kuşak davranışsal iktisat kullanımının daha doğru olduğunu düşünmekteyim. İlgili Türkçeleştirmeye ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. Kırmızıaltın (2021, s. 13). "Old – New" ayrımı yapan çalışmaya örnek olarak bkz. Sent (2004)

olsa da sosyal ilişki kalıplarına, sosyal etkileşime, yapılara, pratiklere, varoluşun sosyal koşulları ile gerçekliğin sosyal inşası arasındaki ilişkilere dikkat çekildiği söylenebilir. Bununla birlikte, “sosyolojik” denirken kastedileni daha basit ve açıklayıcı biçimde ifade etmek gerekirse, bu tanımlarda iktisat alanındaki güç ilişkilerine vurgu yapılmaktadır denilebilir. Ancak bu vurgu örtüktür, güç ilişkileri doğrudan inceleme konusu olmaz. Böylece ilgili çalışmaların yazarları bir yandan güç ilişkisi teriminden sakınırlar öte yandan iktisat disiplinindeki güç ilişkisi ile devlet içerisindeki ve devletler arasındaki politik güç ilişkisinin birbirine bağlı olduğunu iddiasına dokunmazlar. Tanımlara göre seçkinlerin varlığı ve pozisyonu, ders kitaplarının içeriği, fikirlerin kabul edilmesi iktisat disiplininin steril bilim ortamında gerçekleşir.⁶

Bununla birlikte iki tanım arasında fark da vardır. Dequech’in tanımı, seçkinlerin müdahalesinin ötesine uzanır. Buna göre seçkinlerin kabul edilebilir bulduğu iktisadi düşünceler doğrudan anaakım olarak değerlendirilemez. Çünkü seçkinlerin herhangi bir iktisadi düşünceyi kabul edilebilir bulması ilk koşuldur ama yeter koşul değildir. Söz konusu iktisadi düşüncenin anaakım olabilmesi için aynı zamanda üniversitelerde okutulan ders kitaplarına girmesi, iktisada bir bakıma yön veren akademik dergilerde daha fazla ele alınması, ilgili iktisadi düşünce ile ilgili araştırmaların fonlanması ve bu iktisadi düşüncelerin ödüllerle taçlandırılması gerekir.

İki tanım arasındaki farklılığı ve hangisinin daha makul bir tanım olduğunu birinci kuşak davranışsal iktisadın önemli temsilcisi Herbert A. Simon’ın üzerinden değerlendirebiliriz.

Davranışsal iktisat okulunun birinci kuşağının önemli temsilcisi Herbert A. Simon’ın çalışmaları seçkinler tarafından kabul edilebilir bir iktisadi düşünce olarak görüldü ve 1978 yılında Alfred Nobel anısına verilen İsveç Bankası Ödülü’yle taçlandırıldı. Ancak çalışmalarında savunduğu düşünce ve argümanlar çok uzun yıllar ders kitaplarına girmedi, prestijli akademik dergilerde uzun bir süre görece az ele alındı. Simon’ın iktisat alanındaki en prestijli ödülü de almış olan (birinci kuşak) davranışsal iktisad, Colander, Holt ve Rosser’in tanımına göre seçkinler tarafından kabul edildiğinden beri anaakım iktisattır ancak Dequech’in tanımına göre öyle değildir. Çünkü ders kitaplarına uzun süre girmedi (güncel ders kitaplarında bugün bile nadiren ele alınır), prestijli akademik dergilerde uzun bir süre görece az ele alındı.

Herbert A. Simon’ın davranışsal iktisadının hikâyesini göz önüne aldığımızda Dequech’in tanımının daha makul bir tanım olduğunu söyleyebiliriz. Yani anaakım iktisat “en prestijli üniversitelerde öğretilen, en prestijli dergilerde yayımlanan, en önemli araştırma kuruluşlarından fon alan ve en prestijli ödülleri kazanan iktisat”tır.

Ancak bu tanım da eksiktir. Zira Herbert A. Simon’ın davranışsal iktisad uzun süre görmezden gelinirken ikinci kuşak davranışsal iktisadın önemli temsilcileri olan D. Kahneman-A. Tversky ve R. Thaler’in çalışmalarında savundukları düşünce ve argümanlar seçkinler tarafından kabul edildikten kısa süre sonra akademik dergilerde sıklıkla ele alındı, kendilerine ders kitaplarında yer bulabildiler. Bunun sebebi, Herbert A. Simon’ın düşünce ve argümanları neoklasik iktisadın araçsal rasyonalite varsayımına tamamen karşıyken D. Kahneman-A. Tversky ve R. Thaler’in düşünce ve argümanlarının neoklasik iktisadın araçsal rasyonalite varsayımına tamamen karşı olmamasıdır; bu varsayımı iyileştirmeye, gerçek hayata uygun biçimde yeniden formüle etmeye çalışırlar (Kırmızıaltın, 2021, s.17). Davranışsal iktisadın birinci ve ikinci kuşağının temsilcilerinin durumları arasındaki farkın gösterdiğini dikkate alırsak, ikinci kuşak davranışsal iktisat, neoklasik iktisada doğrudan cephe almaması nedeniyle anaakım iktisada dâhil edilmiştir diyebiliriz.

Dolayısıyla, Dequech’in tanımına şu ifadenin eklenmesi gerekir: Herhangi bir iktisadi düşüncenin neoklasik iktisat ile ilişkisinin biçimi, ilgili düşüncenin anaakım iktisat olmasında pozitif ya da negatif bir ayrıcalık kazanmasına neden olabilir.

⁶ Mearman da (2012), bu çalışmadaki bakış açısıyla tam uyumlu olmasa da sosyolojik tanımın güç ilişkilerine vurgu yaptığını belirtir. Burada, Neoklasik iktisadın söylemsel bir güce sahip olduğu da belirtilmelidir. Söylemsel güç için Bkz. Arnsperger, C. and Varoufakis, Y. (2006).

4. Ortodoks İktisat Tanımı

Ortodoks İktisat'ın tanımı, anaakım iktisadın tanımına göre daha az ihtilaflıdır. Colander, Holt ve Rosser'ın (2004, s. 490) tanımı makul ve kapsayıcıdır:

“Bakış açımıza göre ‘ortodoks’ terimi öncelikle entelektüel bir kategoridir. Geçmişe yönelen bu terim, en iyi haliyle dinamik, sürekli değişen bir mesleğin, statik bir temsili olarak düşünülür ve dolayısıyla mevcut haliyle iktisat alanının kesinlikle uygun bir tanımlayıcısı değildir. Ortodoksluk, genel olarak, iktisadi düşünce tarihçilerinin en son baskın “düşünce okulu” (günümüzde “neoklasik iktisat”) olarak sınıflandırdığı şeyi atıfta bulunur. Bakış açımıza göre modern anaakım iktisat, ortodoks iktisadın bu neoklasik konseptinden oldukça farklıdır. İki terime sahip olmak önemlidir, çünkü en son baskın düşünce okulu (mevcut durumda neoklasik iktisat) ile günümüzün gelişen anaakım iktisadı arasında zamanlar arası karşılaştırma yapmamızı sağlar.”

Buna göre, anaakım iktisat sosyolojik (güç ilişkilerine bağlı) tanımlanırken ortodoks iktisat entelektüel (teorik içeriğe, düşünce okuluna bağlı) tanımlanır. Ortodoks iktisat statiktir, günümüzde neoklasik iktisat tarafından temsil edilir ve anaakım iktisat içerisinde varlığını sürdürür. Ancak anaakımın neoklasik olmayan bir bölümü de vardır (örneğin son dönemde ikinci kuşak davranışsal iktisat). Dolayısıyla anaakım iktisat ortodoks iktisattan daha fazlasıdır.

5. Heterodoks İktisat Tanımı

Heterodoks İktisat'ı tanımlamak, anaakım iktisat ve ortodoks iktisatı tanımlamaktan daha zor. Çünkü anaakım iktisat sosyolojik (güç ilişkilerine bağlı), ortodoks iktisat entelektüel (teorik) içerikle tanımlanabilirken heterodoks iktisat hem entelektüel hem de sosyolojik olarak tanımlanabilir.⁷

5.1. Heterodoks İktisadın Sosyolojik (Güç İlişkilerine Bağlı) Tanımı

Sosyolojik tanımlama prestijli üniversitelerde öğretilenlere, iktisat alanının seçkinlerine, prestijli dergilerdeki yayınlara, ödüllere vurgu yapar. Seçkinler sınıfına dâhil olmak ya da ödül vermeye, dergilerde yayımlanacak makalelere karar verenler arasında olmak belirleyicidir. Dolayısıyla ayrıcalıklı bir sosyal grup ya da ağın üyesi olmaya, güç ilişkilerine referans vardır (Mearman, 2012, s. 409). Güç ilişkilerinin biçiminin değişmesi ya da bu ilişkilere dışarıdan eklemeler mevcut yapıyı değiştirir. Bu açıdan dinamik bir ve yukarıda da belirtildiği gibi anaakım iktisat için kullanılan bir tanımlamadır.

Dequech (2007, ss. 294-295) heterodoks iktisadın sosyolojik tanımının anaakım iktisada karşıt bir biçimde ortaya konduğunu belirterek, bu tanıma göre heterodoks iktisadın anaakım iktisadın güç ilişkilerine dâhil olmayan, yani anaakım olmayan iktisat olduğunu söyler. Böyle bir tanımın avantajı heterodoks iktisat grubunu tanımlayacak sorunlarla uğraşmaması, iktisat alanındaki güç ilişkilerine odaklanmasıdır (Mearman, 2012, s. 409). Bununla birlikte bu tanımın, Dequech (2007) ve Mearman'da (2012) tartışılan dezavantajları vardır: -heterodoks iktisat anaakım iktisada karşıtlık üzerinden tanımlama, heterodoks iktisadın kendi özellikleriyle tanımlanmasını engeller; -Anaakım iktisadın dinamik yapısı nedeniyle heterodoks iktisat net olarak tanımlanamaz ve dolayısıyla daha önce heterodoks iktisat olarak tanımlanan, anaakıma dâhil edilerek heterodoks olmaktan çıkabilir; -Anaakım olmayan olarak tanımlamak (anaakım tanımındaki prestij vurgusu dikkate alındığında) heterodoks iktisadın daha az prestijli iktisat yaklaşımı olarak değerlendirilmesine yol açabilir; -heterodoks iktisatı tanımlayacak teorik bütün ortaya koymaz.

Heterodoks iktisadın sosyolojik tanımının avantaj ve dezavantajları, heterodoks iktisadın daha makul bir biçimde tanımlanıp tanımlanamayacağı sorusunu doğurur.

⁷ Heterodoks İktisat tanımı üzerine birçok çalışma yapılmıştır. Burada, heterodoks iktisat tanımına ilişkin değerlendirmeler ilgili çalışmaların karşılaştırması ve yorumları üzerinden değil, entelektüel ve sosyolojik tanım merkezli tartışma üzerinden yapılacaktır. İlgili konuya ilişkin farklı perspektifler için bkz. Lee (2012), Mearman, Berger ve Guizzo (2019), Wrenn (2007), Hodgson (2019a),

Acaba entelektüel (teorik) tanım sosyolojik (güç ilişkilerine bağlı) tanımdan daha makul bir tanım mı?

5.2. Heterodoks İktisadın Entelektüel (Teorik) Tanımı

Entelektüel tanımlama, teorik içeriğe, düşünce okuluna, metodolojik ve politik fikirlere vurgu yapar. Dequech (2007, ss. 294-296), heterodoks iktisadın entelektüel tanımını negatif ve pozitif olarak ikiye ayırır.

Negatif tanım grupların birbirine karşı birleştiği kavramların belirlenmesi üzerinden yapılır (Mearman, 2012, s. 409). Burada gruplar iki karşıt teorik kamp olarak görülür: Ortodoks ve Ortodoks olmayan iktisat. Ortodoksluğun, iktisadi düşünce tarihçilerinin en son baskın düşünce okulu olarak sınıflandırdıkları şeye atıfta bulunduğunu göz önüne alırsak, ortodoks iktisat günümüzde neoklasik iktisattır. O halde heterodoks iktisadın negatif tanımı, ortodoks (neoklasik) iktisadın bazı temel teorik fikirleriyle farklılığı üzerinden yapılan bir tanımdır. Bu tanım, ortodoks iktisadın teorik muhalifliğine bağlı ortaya konduğu için heterodoks iktisada dâhil her düşünce okulunu bir arada değerlendirmeyi mümkün kılan genel bir teorik içerik, metodolojik veya politik fikir birliği ortaya koymaz (Dequech, 2007, s. 294).

Pozitif tanım ise grubu birleştiren unsurlar üzerinden yapılır (Mearman, 2012, s. 409). Burada heterodoks iktisat karşıtlık üzerinden değil, heterodoks iktisadi bir bütün olarak değerlendirmeyi mümkün kılan teorik özellikler üzerinden tanımlanır (Dequech, 2007, s. 296). Ancak tanımda kullanılan teorik özellikler (ör. yoğun matematiksel modellemeye itiraz) heterodoks iktisada dâhil her düşünce okulu için geçerli değildir (ör. Analitik Marksistler ya da Post-Keynesyenler arasında yoğun matematiksel modelleme kullananlar vardır).⁸ Dolayısıyla heterodoks iktisadın pozitif tanımı da (negatif tanım gibi) heterodoks iktisada dâhil her düşünce okulunu bir arada tanımlamayı mümkün kılan genel bir teorik çerçeve ortaya koymaz (Mearman, 2012, s. 409).

Peki heterodoks iktisadi tanımlamadaki bu sorunları olduğu gibi kabul edip heterodoks iktisat tanımı yapmaktan vaz mı geçmeliyiz? Eğer böyle yaparsak heterodoks iktisada dair herhangi bir yorumda bulunamaz hale geliriz, zira heterodoks iktisadın ne olduğunu, tanımı olmadan ortaya koyamayız. Hodgson'ın (2019 ve 2021) belirttiği gibi karmaşıklıklar olsa ve fenomenin doğası değişse de taksonomik tanımlar, epistemik araştırma toplulukları oluşturmak için önemlidir. Bu nedenle, her türlü zorluğa rağmen, mümkün olduğunca kapsayıcı bir heterodoks iktisat tanımı yapamamak da en azından tanım yerine kullanılacak bir heterodoks iktisat çerçevesi çizmemiz gerek.

5.3. Heterodoks İktisat Çerçevesi

Genel bir heterodoks iktisat çerçevesi karşıtlıklar (anaakım ya da ortodoks iktisat karşıtlığı) üzerinden değil, heterodoks iktisatçıların ortak ilkeleri üzerinden çizilebilir. Bu ilkeler heterodoks iktisada dâhil bütün düşünce okullarının olmasa da çok büyük kısmının üzerine uzlaştığı ilkeler olmalıdır şüphesiz.

Buna uygun bir ilkeler bütünü Mearman (2007, 2017) çalışmalarında ortaya koymuştur. Elbette Mearman'ın heterodoks ilkeler bağlamında ortaya koyduğu çerçevesi de eksiksiz değil. Ancak bu çerçeve heterodoks iktisat okullarının çok büyük kısmının uzlaştığı bir çerçevedir ve oldukça kullanışlıdır. İlkeler şunlardır (Mearman, 2017, ss. 4-5 ve 2007, ss. 3-4):

(Sadece metottan ziyade) metodoloji iktisadi kavramak için önemlidir.

İnsanlar sosyaldır, mükemmel rasyonel değildir; alışkanlıklar, rutinler, kültür ve gelenek tarafından yönlendirilir.

Bireye odaklı teoriler faydalı olsa da kolektif sonuçlara ilişkin teoriler de faydalıdır. Ne birey ne de bütün, diğerinden soyutlanarak anlaşılabilir.

Ekonomik sistemler karmaşıktır, değişim geçirir ve öngörülemezdir. Dolayısıyla denge modellerine şüpheyle yaklaşılmalıdır.

Tarih ve zaman önemlidir.

⁸ Bu konuya ilişkin ayrıntılı değerlendirme için Bkz. Mearman (2012).

Tüm iktisadi teoriler yanılabilirdir.
 Çoğulcu yani çoklu bakış açısı savunulmaktadır.
 Formel matematiksel ve istatistiksel yöntemlerin üstün olduğu varsayılmamalıdır.
 Diğer yöntem ve veri türleri de değerlidir.
 Gerçekler ve değerler birbirinden ayrılamaz.
 Güç, ekonomik sonuçların önemli bir belirleyicisidir.

6. Sonuç

Sadece iktisatta yöntem ya da iktisadi düşünce okulları ile ilgili değil, sadece akademik tartışmalarda da değil, artık herhangi bir iktisat politikasının sunumu ve savunusunda da anaakım, ortodoks ya da heterodoks iktisat terimleri sıkça kullanılır halde geldi. Ancak çalışmanın başında da belirtildiği gibi, bu kullanımlarda ciddi karışıklıklar vardır. Bu karışıklıkları ortadan kaldırmak için ise ilgili terimlerin olabildiğince net biçimde tanımlanması gereklidir.

Bu çalışmada amaçlanan bu terimleri olabildiğince net şekilde tanımlamaktır. Bu tanımlama çabası sonucunda ulaştığımız çıkarımlar şöyledir:

Anaakım iktisat güç ilişkileri içerisinde belirlenir. Güç ilişkileri disiplindeki seçkinlerin varlığı ve pozisyonunun yanı sıra devlet içerisindeki ve devletler arasındaki politik güç ilişkisine de bağlıdır. Anaakım iktisat statik değil, disiplindeki seçkinlerin (güç ilişkilerinin) müdahalesiyle değişen dinamik bir yapıya sahiptir. Anaakım iktisat dinamik bir yapıya sahip olsa da çekirdeği halen neoklasik iktisattır. Herhangi bir iktisadi düşüncenin neoklasik iktisat ile ilişkisinin biçimi, ilgili düşüncenin anaakım iktisat olmasında pozitif ya da negatif bir ayrıcalık kazanmasına neden olabilir.

Ortodoks iktisat teorik içeriğe, düşünce okuluna bağlı tanımlanır. Ortodoks iktisat statiktir, günümüzde neoklasik iktisat tarafından temsil edilir ve anaakım iktisat içerisinde varlığını sürdürür.

Genel bir heterodoks iktisat çerçevesi karşıtlıklar (anaakım ya da ortodoks iktisat karşıtlığı) üzerinden değil, heterodoks iktisatçıların ortak ilkeleri üzerinden çizilebilir. Söz konusu ilkeler heterodoks iktisada dâhil bütün düşünce okullarının olmasa da çok büyük kısmının üzerine uzlaştığı (5.3 nolu başlıkta sunulan) ilkelerdir. Bu ilkelerde, metodolojinin önemli olduğu; insanların toplumsal bir varlık olduğu, çeşitli unsurlardan etkilendiği ve her zaman araçsal rasyonel eylemde bulunmadığı; tarihsel bakış açısının önemli olduğu; matematiğin önemli bir araç olmakla birlikte diğer araştırma araçlarının da önemli olduğu; çoklu bakış açısını savunmanın perspektifi genişletmek ve geliştirmek bakımından gerekli olduğu; gerçeklerin ve değerlerin ayrı ayrı ele alınamayacağı; güç ilişkilerinin hem teorik hem de pratik dünya için belirleyici olduğu hususları vurgulanmıştır. Heterodoks iktisat bu hususları dikkate alan ve teori ve yorumlarını bu hususlar temelinde biçimlendiren bir iktisat yaklaşımıdır.

Kaynakça

- Arnsperger, C. and Varoufakis, Y. (2006). What Is Neoclassical Economics? The three axioms responsible for its theoretical oeuvre, practical irrelevance and, thus, discursive power, *Post-Autistic Economics Review*, 38.
- Colander, D. (2000). The Death of Neoclassical Economics, *Journal of the History of Economic Thought*, 22(2), 127-143.
- Colander, D., Holt, R. P. F. ve Rosser, J. B. Jr. (2004). The Changing Face of Mainstream Economics, *Review of Political Economics*, 16(4), 485-499.
- Dequech, D. (2007). Neoclassical, Mainstream, Orthodox, and Heterodox Economics, *Journal of Post Keynesian Economics*, 30(2), 279-302.
- Hodgson, M. G. (2019a). *Is There a Future for Heterodox Economics?*, Edward Elgar Publishing Limited

- Hodgson, M. G. (2019b). Taxonomic Definitions in Social Science, with Firms, Markets and Institutions as Case Studies, *Journal of Institutional Economics* 15(2), 207–233.
- Hodgson, M. G. (2021). Debating the Future of Heterodox Economics, *Journal of Economic Issues*, 55(3), 603-614.
- Kırmızıaltın, E. (2021). *Davranışsal İktisat Kısa Bir Giriş: Kurucu Düşünürler*, Heretik Yayın, Ankara.
- Lee, S. F. (2012). *In Defence of Post-Keynesian and Heterodox Economics*, Routledge.
- Mearman, A. (2007). Teaching Heterodox Economic Concepts, *The Economics Network*, <https://www.economicsnetwork.ac.uk/handbook/heterodox> (Erişim Tarihi: 10.06.2022)
- Mearman, A. (2012). 'Heterodox Economics' and the Problems of Classification. *Journal of Economic Methodology* 19(4), 407–424.
- Mearman, A. (2017). Teaching Heterodox Economics and Pluralism içinde *Handbook for lecturers and graduate teaching assistants*, <https://www.economicsnetwork.ac.uk/handbook/printable/pluralism.pdf> (Erişim Tarihi: 10.06.2022)
- Mearman, A., Berger, S. and Guizzo D. (2019). *What is Heterodox Economics? Conversations with Leading Economists*, Routledge, Oxfordshire.
- Milonakis, D. and Fine, B. (2009). *From Political Economy to Economics. Methods, the social and the historical in the evolution of economic theory*, Routledge, Oxfordshire
- Sent, E.-M. (2004). Behavioral Economics: How Psychology Made its (Limited) Way Back into Economics. *History of Political Economy*, 36(4), 735–760.
- Stanovich, E. K. (2010). *Decision Making and Rationality in the Modern World*, Oxford University Press, Oxford.
- Veblen, T. B. (2017). İktisat Biliminin Ön-Kabulleri III, içinde *Seçilmiş Makaleler* (Der. Eren Kırmızıaltın) (Çev: Hüsnü Bilir), ss. 149-176, Heretik Yayın.
- Wrenn, M. (2007). What is Heterodox Economics? Conversations with Historians of Economic Thought *Association for Social Economics*, 36, 97-108.

Çıkar Çatışması: Yoktur.

Finansal Destek: Yoktur.

Etik Onay: Yoktur.

Yazar Katkısı: Eren KIRMIZIALTIN (%100)

Conflict of Interest: None.

Funding: None.

Ethical Approval: None.

Author Contributions: Eren KIRMIZIALTIN (100%)
